

TESZTELEM A GRAVITÁCIÓT

Úgy szeretném: csak ahhoz volna merszem,
hogy ezt az almát innen most leejtsem
a garázs hullámbádog tetejére.
Hullna, koppanna, aztán földet érve
széjjelhersenne apró darabokra.

Nem várnék semmi okra vagy indokra,
csak áthajolnék szépen, könnyedén,
és nem is dobnám, csak leejteném,
épp csak élvezném az esést magát.
Ha volna merszem úgy hajolni át.

De visszatart a józan ész vagy illem,
és nem ejtem le ezt az almát innen.

Bruno Schulz

AUGUSZTUS

Reiman Judit fordítása

1

Júliusban apám fürdőre utazott, s anyámmal és bátyámmal otthagyt engem a fehér-
ren izzó, szédítő nyári napok kényére-kedvére. A fénytől aléltan lapozgattunk a va-
káció óriási könyvében, amelynek minden lapja lángolt a ragyogásban, a lapok alján
pedig émelítően édes aranykörtebél gyűlt össze.

Adela úgy jött meg a fénylő reggeleken, akár Pomona perzselő nappalok tüzéből,
s kiöntötte kosarából a nap tarka pompáját – csillogó, áttetsző héja alatt levektől duz-
zadó cseresznyét, titokzatos, fekete meggyet, melynek illata túlszárnyalta ízének ígé-
retét; sárgabarackot, mely aranyszínű húsában hosszú délutánok esszenciáját tarto-
gatta, s a gyümölcsök e tiszta poézise mellé kirakott pár, erőttől s tápláló fluidumoktól
dagadozó, borjúborda-klaviatúrájú húsdarabot, zöldségek hínárját, megannyi élette-
len lábasfejűt és medúzát – az ebéd még kiforratlan, meddő ízű nyersanyagát, vege-
tatív és tellurikus, vad mezőillatú kellékeit.

A piactéren álló ház első emeletén lévő lakáson nap mint nap végigvonult az egész
hatalmas nyár: rezgő léglombokok csöndje, forró álmukat alvó fényes négyszögek a
padlón; a nappal tárházának legmélyéből kiszabadult verklidallam; egy zongoraref-

rén újra meg újra felhangzó két-három taktusa napfénybe ájultan a fehér kövezeten, a nappal mélyének tűzébe veszve. Takarítás után Adela a vászonfüggönyöket behúzva árnyékba borította a szobákat. Ekkor a színek egy oktávval mélyebbre szálltak, a szoba félhomállyal telt meg, mintha a tenger mélyéről jönne a fény, amely még homályosabban verődött vissza a zöld tükrökben, s a nap egész forrósága a vászonrolókon pihent meg, melyek finoman lengedeztek a délutáni óra álomképeitől.

Szombat délutánonként sétálni mentem anyámmal. A kapualj homályából kiléptünk a napfényben fürdő térre. A járókelők, aranyban gázolva, hunyorogtak a hőségben, szemüket mintha mézzel ragasztották volna le, felhúzott felső ajkuk pedig látni engedte fogukat és fogínyüket. Mindenkinek, aki az aranyló nappalban gázolt, a kánikula grimasza ült az arcán, mintha a nap minden hívőjére ugyanazt az álarcot, a naptestvériség aranyaszkját adta volna; mindenki, aki ma az utcán járt, összefutott vagy elment egymás mellett, öregek és fiatalok, nők, gyerekek, ezzel a maszkkal köszöntötték egymást, mely aranyfestékkel vastagon volt arcukra festve; így vigyorogtak egymásra bacchusi grimasszal, pogány kultuszok barbár álarcában.

A piactér üres volt és sárga a nap hevétől, a port kisöpörték a forró szelek, akár a bibliai sivatagban. A sárga pusztaságból sarjadt tuskés akácfák világos lombjukkal köröztek, hajladoztak a tér fölött, megannyi zöld, finoman áttört filigráncsokor, mint a régi gobelinek fái. Úgy látszott, ezek a fák hozzák ránk a vihart, miközben teátrálisan borzolják koronájukat, hogy a patetikus hajladozásban fitogtathassák ezüstös hasú levélegyezőik előkelő eleganciáját, akár a nemes rókaprémet. Sok-sok nap szele fenyesítette az öreg házakat, amelyeket most színnel vontak be a roppant atmoszféra reflexei, a tarka időjárás mélyén szerteszórt visszhangok, színek emlékképei. Úgy látszott, hogy nyári napok egész generációja (akár a türelmes kőművesek, akik öreg homlokzatokat tisztítanak meg a vakolat penésztétől) kopácsolt a csalóka borításon, hogy napról napra jobban előtűnjék a házak igazi arculata, a sors és az élet fiziognómiája, amely ezt az arcot belülről formálta. Most az üres piactér ragyogásától vaksi ablakok álomba merültek; az erkélyek az ég felé tárták ürességüket; a nyitott kapualjából hűvösség és szőlő illata áradt.

Rongyos gyerekek kis csapata a hőség lángseprűje elől a tér sarkában keresett menedéket, s éppen egy faldarabot ostromolt, újabb és újabb gombok, pénzérmék dobálásával téve próbára a falat, mintha e kis fémkorongok horoszkópjából ki lehetne olvasni a hasadások és repedések hieroglifáival telefirkált fal igazi titkát. A piactér egyébként üres volt. Várakozás érződött a levegőben, hogy a borkereskedő hordókkal boltozott kapualjához a hajladozó akácfák árnyékában, kantáron vezetve egyszer csak megérkezik a Szamaritánus szamara, és két kis szolga gondosan lesegíti a beteg férfiút az áttüzesedett nyeregből, hogy aztán a hűvös lépcsőn óvatosan fölvezesse a sábeszilatú emeletre.

Így vándoroltunk anyámmal a tér két napsütötte oldalán, kettétört árnyékunkat magunk után húzva minden házon, mint a billentyűkön. Az utcakövek négyszögei lassan haladtak puha és lapos lépteink alatt – az egyik halvány rózsaszín, mint az emberi bőr, mások kékeslilák, mindegyik lapos, meleg és bársonyos a naptól, mint valamiféle napfényes arc, melyet a felismerhetetlenségig, az áldott nemléti tapostak a lábak.

Végre a Stryjska utca sarkán beértünk a patika árnyékába. A tágas kirakatban a málnaszörppel teli hatalmas lombik balzsamok húsét jelképezte, mellyel minden szenvedést enyhíteni lehet. Néhány házat elhagyva az utca már nem tudta fenntartani a

város dekórumát, akár a paraszt, aki szülőfalujába visszaindulván már útközben levetkőzi városi eleganciáját, és a faluhoz közeledvén lassacskán átalakul rongyos falusivá.

A külvárosi házak ablakaikkal együtt elsüllyedtek, alámerülvén a kis kertek buja és kusza virágzásában. A nagy naptól elfeledve, buján és csöndben terjeszkedtek a füvek, virágok és gyomok, örvendezve az időn túli pihenőnek, melyet átaludhattak a végtelen nap peremén. Egy óriási, erős szárra húzott, elefantiázisban szenvedő napraforgó élete utolsó, szomorú napjait tengette sárga gyászban, szörnyű korpulenciája súlya alatt görnyedezve. Ám a naiv külvárosi harangvirágok és igénytelen perkálvirágok tehetetlenül álltak kikeményített, rózsaszín és fehér ingecskéjükben, a legcsekélyebb megértést sem mutatva a napraforgó nagy tragédiája iránt.

2

Füvek, gyomok, gazok és tövises kusza szövevénye lángol a délután tüzében. Légyrajok döngik tele a kert délutáni álmát. Az aranyló tarló rikoltozik a napsütésben, mint a vörös sáska; a bőséges tűzesőben ordítognak a tücskök; a hüvelytermések halkán pattannak ki, mint a szöcskék.

A fű subája púposan domborodva törekszik a kerítés palánkja felé, mintha a kert álmában a másik oldalára fordult volna, és erős parasztváll a föld csöndjét lélegezné be. E széles vállon az augusztus egész hanyag, asszonyi bujasága óriás lapulevelek süket kráterévé hatalmasodott, bolyhos levéllebenyekben, a zöld húsos, burjánzó nyelveiben pöffeszkedve. A lapulevelek düledt bábjai ott meredeztek, mint terebélyesen tanyázó asszonyságok, akiket félig felfalt saját tébolyult szoknyájuk. A kert ott árulta ingyen legolcsóbb bodzaszemeit, a bojtorján szappanszagú, durva szemű daráját, vad mentapálínkát és mindenféle ócska augusztusi bővít. Ám a kerítéspalánk másik oldalán, túl a nyár ölen, ahol az elhülyült gazok bárgyúsága terpeszkedett, egy királytővissel benőtt szemétdomb volt. Senki sem tudott róla, hogy abban az évben az augusztus éppen ott celebrálta hatalmas, pogány orgiáját. E szemétdombon, a kerítéshez támasztva, bodzafák árnyékában állt Thuja, a bolond lány ágya. Mindannyian így hívtuk őt. Szemét és hulladék, rossz fazekak, cipők, omladék és törmelék között állt a zöldre festett ágy, hiányzó lábát két téglapótolta.

A szemétdomb fölött a naptól tébolyult fényes legyek cikázó villámaitól szabdalt, az izzó hőségtől megvadult levegő sercegett, mintha láthatatlan, az örületig izgató csörgők szólának valahol.

Thuja az elsárgult ágynemű rongyai között összekuporodva ül. Hatalmas fején fekete hajcsutakok merednek az égnek. Képlékeny gumiarca akár a harmónium fújtatója. E harmóniumot hol a sírás grimasza rántja össze ezernyi keresztbe futó redőbe, hol a csodálkozás húzza vissza eredeti állapotába, kisimitva a ráncokat, látni engedve az apró szemek réseit és a húsos malacajkak mögött feltáruló nedves fogínyt a sárga fogakkal. A hőséggel és unalommal terhes órák alatt Thuja félhangon motyog valamit, bóbiskol, elégedetlenül dörmög és krárog. A legyek mozdulatlan, sűrű rajban veszik körül. Ám ez a halom piszkos rongy és cafat egyszer csak megmozdul, mintha a benne tenyésző patkányok neszezése keltette volna életre. A felriadt légyraj hatalmas zúgással, dühös zümmögéssel, villódzással emelkedik a magasba. És mialatt a rongyok a földre hullanak vagy szétszóródnak a szemétdombon, mint a megzavart patkányok, lassan kikecmereg, kibújik belőlük a lényeg, kibontakozik a szemétdomb magja: a fél-

meztelen, bolond lány lassan felemelkedik és feláll, egy kurta gyereklábon járó pogány istenhez hasonlít, s a feltoluló haragtól duzzadt nyakból, a dühtől elsötétült vörös arcból, melyen mint barbár festmények, kirajzolódnak a kidagadó erek arabeszkjei, állati üvöltés szakad ki, rekedt üvöltés, amennyire csak e félállati, félisteni mellkas összes hörgőjétől és sípjától telik. A napégette királytövisek rikoitoznak, a lapulevelek szégyenteljes húsukkal dagadoznak és pöffeszkednek, a dudvák és gyomok fénylő mérget nyáladzanak, a bolond lány pedig, a kiáltástól rekedten, vad vonaglásban, dühödt indulattal veri telt ölét a bodzafa törzséhez, mely csöndben nyikorog e buja kéj hevességétől, az egész nyomorúságos kórus által erre az elfajzott, pogány termékenységre kárhoztatva.

Thuja anyja házakhoz jár padlót súrolni. Aprócska, sáfrányszínű asszony; sáfránnyal ereszti be a padlót, fenyőfa asztalokat, padokat és ládákat is, melyeket a szegény emberek házánál súrol. Adela egyszer elvitt ennek az öreg Mariskának a házába. Kora reggel volt, beléptünk a kékre meszelt kis szobába, a döngölt agyagpadlón nyújtózkodott az élénksárga korai napsugár, a reggeli csöndet a fálusi falióra szörnyű csörömpölése mérte. A ládában a szalmán feküdt a bolond Mariska, sápadtan, mint a fal és csöndesen, mint a kesztyű, melyből kicsúszott az emberi kéz. És mintha csak Mariska álmára várt volna, fecsegett a csönd, a sárga, rikító, gonosz csönd, monologizált, perlekedett, fennhangon és közönségesen hajtogatta mániákus monológját. Mariska ideje – a lelke mélyébe zárt idő, kilépett börtönéből a maga rémséges valóságában, és elindult egymagában át a szobán, lármázva, kiabálva, ördögien, a ragyogó reggeli némaságban a zajos malomórából kiömölve, akár a rossz liszt, szemcsés liszt, az örültek oktan lisztje.

3

Az egyik, barnára festett léckerítéssel körülvett, a kert buja zöldjében elmerülő kis házban lakott Agata néni. A kertbe lépve karókra tűzött színes, rózsaszín, zöld és lila üveg-gömbök mellett kellett elhaladni, melyekbe ragyogó, fényes világokat varázsoltak, akárcsak a szappanbuborékok utolérhetetlen tökéletességébe zárt földöntúli, boldog képeket.

A pitvar félhomályában, penész ette, vénségtől megvakult olajnyomatok között, felfedeztük az ismerős szagot. Ebben a meghitt, régi illatban elképesztően egyszerű szintézisben volt jelen a ház lakóinak élete, a faj desztillátuma, vérük fajtája és sorsuk minden titka, melyet saját, különálló idejük mindennapi múlása észrevehetetlenül magában foglalt. A régi, bölcs ajtó, melynek sötét sóhaja be- és kiengedte ezeket az embereket, az anya, a lányok és a fiúk ki- és bejövetelének hallgatag tanúja – hangtalanul nyílt ki, mint a szekrényajtó, s rajta keresztül beléptünk az életükbe. Ott ültek sorsuk árnyékában, és nem védekeztek – első félszeg mozdulataikkal elárulták titkukat. Hisz nem voltunk-e sors és vér szerinti rokonok?

A szoba sötét volt és bársonyos az aranymintájú sötétkék kárpittól, de a lángoló nap visszhangja még itt is rezesen vibrált a képkereteken, kilincseken és aranyszegélyeken, jóllehet a kert sűrű zöldjén átszűrve. A fal mellől felemelkedett Agata néni hatalmas, dús alakja; kerekded, fehér húsát rozsdavörös szeplők borították. Odaültünk hozzájuk, életük szélére, egy kissé szégyenkezve védtelenségük miatt, amivel fenntartás nélkül kiszolgáltatták magukat nekünk, és vizet ittunk csipkeszörppel, s e fölséges italban ráleltem a kánikulai szombat tökéletes esszenciájára.

A néni panaszkodott. Beszélgetéseinek ez volt az alaptónusa, e fehér és termékeny hús hangja, mely már-már túldagadt az egyén határain, amely úgyis épp hogy csak meg tudott maradni saját formája összetartó kötelékében, s még e laza kereteken belül is megsokszorozódott, úgyhogy bármely pillanatban családdá eshetett, ágazhatott, bomolhatott szét. Majdhogynem önellátó, ősnemző termékenység volt ez, fékezhetetlen, betegesen túltengő nőiség.

Úgy tetszett, hogy már a férfiaság pusztá aromája, pipafüstillat, legénytréfa is elegendő ahhoz, hogy e feltüzelt nőiességet buja szűznemzésre készítse. Voltaképpen amikor a férjére vagy a cselédekre panaszkodott, vagy a gyerekeiért aggódott – ez is csak kielégítetlen termékenységének volt szeszélyes és duzzogó kifejeződése, további folytatása annak a fortyogó, dühödt és könnyes kacérkodásnak, amellyel férjét hiábavalóan ostromolta. Az alacsony termetű, hajlott hátú Marek bácsi, akinek arcáról eltűnt mindenfajta nemi jelleg, szürke csődjébe süppedve ült, megbékélve a sorssal, a határtalan megvetés árnyékában, ahol úgy látszott, végre nyugalomra talált. Szürke szemében a kertnek az ablakra feszült, messzi parazsa izzott. Olykor tétova mozdulattal megpróbált ellenszegülni, de az autarchikus nőiesség árja félresöpörte e jelentéktelen gesztust, diadalmasan elhaladván mellette, széles sugárban öntötte el a férfiaság erőtlen rángásait.

Volt valami tragikus ebben a slampos, mértéktelen termékenységben, benne volt a nemlét és a halál határán hadakozó teremtmény nyomorúsága, a termékenységével még a természet fogyatékoságán, a férfi elégtelenségén is győzedelmeskedő női hősiesség. Ám az utódokban láthatóvá vált az anyasági pánik valódi természete, e szülési örületé, mely félresikerült sarjakban, vértelen, arctalan, tiszavirág-életű fantomok nemzedékében merült ki.

Bejött Łucja: közepes termetű, feje túlétlenül virult dundi és gyerekes, finom szövötű, fehér húsú testén. Felém nyújtotta apró babakezét, mely mintha csak most bimbózna, közben arca kivirágzott, akár a rózsaszímben úszó bazsarózsa. Elkeseredvén az arcát elöntő pirtól, mely szégyentelenül árulkodott a menstruáció titkairól, félárbcra eresztette szempilláját, és a legközömbösebb kérdésektől is mélyen elpirult, mert ezek mindegyike burkolt célzás volt túlérzékeny szüzességére.

Emil, a legidősebb unokatestvér, lenszöke hajával, kezét ráncos nadrágja zsebébe süllyesztve föl-alá sétált a szobában; arcáról mintha minden kifejezést letörölt volna az élet.

Elegáns és drága öltözéke egzotikus országok levegőjét árasztotta, ahonnan hazatért. Fonnyadt, ködfátyolos arca mintha egyik napról a másikra képes volna megfeledkezni magáról, és sápadt erek hálójával átszótt üres, fehér fallá változni. E sápadt erekben, mint fakó térképek vonalai, kuszán kavarogtak egy viharos és eltékozolt élet kihunyó emlékei. Emil a kártyaművészet mestere volt, hosszú, finom pipákat szívott, és távoli vidékek furcsa illatát árasztotta. Tekintetével régi emlékek közt kalandozva különös anekdotákat mesélt, amelyek egy ponton hirtelen megszakadtak, szétporladtak, és szertefoszlottak a semmiben. Vágyakozva követtem minden mozdulatát, hogy végre felfigyeljen rám, és kiszabadítson az unalom béklyójából. És valóban, mintha rám kacsintott volna, miközben a szomszéd szoba felé indult. Azonnal utánamentem. Egy alacsony pamlagon ült, keresztbe vetett lába csaknem fénylő, kopasz feje magasságáig ért. Úgy láttam, mintha a gyűrött, ráncos öltöny önmagában volna a pamlag támlájára vetve. Arca akár egy arc lehelete, elmosódó kontúrok, melyeket egy arra

járó idegen hagyott a levegőben. Áttetsző, kék zománckezében levéltárcát tartott, ami-
ben valamit nézegetett.

Az arc ködéből nagy nehezen egy opálos, dülledt hályogszem bontakozott ki, amely
incselkedően kacsingatott felém. Ellenállhatatlan vonalmat éreztem iránta. A térde kö-
zé fogott, és az orrom elé tartott fotográfiákat gyakorlott kézzel kevergetve furcsa po-
zíciókban lévő meztelen fiúk és lányok képeit kezdte mutogatni. Oldalvást nekitámasz-
kodva álltam, és réveteg, merengő tekintettel néztem ezeket a légiés emberi testeket,
amikor utolért a levegőt váratlanul felkavaró homályos izgalom örvénye, és valósággal
letaglózott a nyugtalanító borzongás, a hirtelen megvilágosodás rám törő hulláma.
Ám ezenközben a mosoly kis felhője, mely ott játszadozott szépséges, puha bajusza
alatt, a lüktető halántékán feszülő nyiladozó vágy, a vonásait egy pillanatra összpön-
tosító intenzitás – rendre visszahullott a semmibe, és arca tovaúszott a messzeségbe,
önmagáról megfeledkezve szertefoszlott.

Jan Bloński

A VILÁG MINT KÖNYV ÉS KOMMENTÁR

Mihályi Zsuzsa fordítása

1

Abból a mintegy harminc különös, extravagáns elbeszélésből, amelyekből Bruno
Schulz műve összeáll, legalább négy a Könyvek Könyve jegyében született – a Könyv
természetesen csak külsőleg emlékeztet a közönséges könyvekre. (Az ÉRTEKEZÉS A
MANEKENEKRŐL című novellára gondolok, illetve a SZANATÓRIUM A HOMOKÓRÁHOZ
első három darabjára, nevezetesen A KÖNYVEK KÖNYVE, A ZSENIÁLIS KORSZAK című-
ekre, és bizonyos mértékig idetartozik a TAVASZ is).¹ Úgy is fölfoghatjuk ezeket, mintha
az író esztétikai kísérleteit és elveit szemléltetnék meseszerű formában. Az ÉRTEKE-
ZÉS...-ben az alkimista és mazochista – hogy is mondjam – színezet a meghökkentő...
Az apa kifejti benne „a másod-démiurgia programját, [...] mely a nyílt opposzió álláspontját
volt hivatva elfoglalni az uralkodó korral szemben”. (32.) Mindezt pedig női hallgatóság
előtt teszi, amely háromszor alázza meg és fojtja belé a szót. Vagyis az ÉRTEKEZÉS... a
degradáció gyönyöréről beszél, és rávilágít arra, mi fűzi össze a schulzi elbeszélést a
mazochizmus „bűnös manipulációjával”.

A TAVASZ inkább példa, mint magyarázat: azt mutatja be, hogyan működik az író
képzelete. A tavasz szakaszait a gyermeki szeretet fejlődésének felelteti meg, ami ész-
revétlenül fordulatos, bonyodalmas cselekménybe fordul át, ahol Ferenc József csá-
szár sötét jellemet alakít... Az egész – nyilvánvalóan értelmetlen – történet egy bé-
lyeggyűjteményből indul, ezt látja az ifjú narrátor „a valódi ragyogás könyvé”-nek, amely